

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

Ρωμαϊκή αγορά

Κατά την τακτοποίησιν τοῦ χώρου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, παρετηρήθησαν στοιχεῖα τινά, προδίδοντα τὴν ὑπαρξίν παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὸ Φετιχιέ (ἢ Φετχιγιέ) Τζαμί ἢ Τζαμί τοῦ Πορθητοῦ, τὸ ἄλλως γνωστὸν ὡς Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Πί ν. 91α) (Ἐδρετήριον Μ. Μ. Ἑλ. τευχ. Β', σ. 116 - 117, τευχ. Γ', σ. 229 - 230, Α.Β.Μ.Ε. τομ. Γ' (1937) σ. 204 - 206).

Τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων τούτων ἀνέλαβεν ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Κατὰ τὴν διερεύνησιν ταύτην ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Τζαμίου τὸ βόρειον ἡμισυ ἡμικυκλικῆς ἀψίδος παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας, εἰς βάθος 2.50 μ. εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν.

Ἡ ἀψὶς αὕτη καταλαμβάνει μέρος τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ βορείου κλίτους. Ὁ ἀνατολικὸς στενὸς τοῖχος τοῦ κλίτους τούτου μετετρέπη ἀργότερον εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, τὴν ὁποίαν κατέλαβε κτιστὴ Ἁγία Τράπεζα μικροῦ παρεκκλησίου σχηματισθέντος ἐκεῖ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἦτο ἐν χρήσει ἡ μεγάλη βασιλική.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιδίου τούτου, ὡς καὶ ἐφ' ὄλοκλήρου τῆς βασιλικῆς ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἕτεραι οἰκοδομαί, τὰ ἐπάλληλα δάπεδα τῶν ὁποίων ἀποκαλύπτονται νῦν, κατεσκευασμένα διὰ τῶν εἰς ἐκάστην ἐποχὴν χρησιμοποιουμένων ὕλικῶν (Πί ν. 91β). Εἰς τὰς μεταγενεστέρας ταύτας οἰκοδομάς ἐχρησιμοποιήθησαν, ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν, γλυπτὰ μέλη τῆς βασιλικῆς (Πί ν. 92α - β).

Πρὸ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Εἰς τὴν κλίμακα καμαροσκεποῦς ὑπογείου τάφου ἐν τῷ νάρθηκι εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς βαθμὶς τὸ μαρμάρινον ἀνάγλυφον τοῦ Πί ν. 92γ. Εἶναι ὁ κορμὸς ἀγαλματίου Ρωμαίου στρατιώτου, πιθανῶς, δυνάμενον προεξίρας νὰ χρονολογηθῆ κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Εἰς ἄλλους εἰδικωτέρους ἐμοῦ ἐπαφίεται ἡ μελέτη του.

Εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς βασιλικῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ζωγραφικοῦ διακόσμου. Ὁ διάκοσμος οὗ-

τος κατὰ τὴν τεχνικὴν του, τὰ θέματα καὶ τὰ χρώματα εἶναι καθαρῶς παλαιοχριστιανικὸς καὶ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν βασιλικήν. Ἐπὶ λευκοῦ βάθους ἐξωγραφῆθη φυτικὸς διάκοσμος δι' ἀνοικτῶν καὶ ζωερῶν χρωμάτων.

Ἡ τοιχοδομία τῆς βασιλικῆς εἶναι ἰσχυροτάτη μὲ ἀφθονον χρῆσιν ἀρχαίου ὕλικου καὶ κυρίως ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἐχρησιμοποιήθησαν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Φετιχιέ Τζαμί καὶ τοῦ μινಾರೆ. Εἰς τὸ δάπεδον δὲ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς κιονοκράνων ἐκ τε τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐνταῦθα ἐδόθησαν σύντομοι μόνον πληροφορίαι περὶ τῆς διερευνήσεως τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς κατὰ τὸ 1963, καθ' ὅσον αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Κτήμα Τράχωνες

Προκειμένου νὰ ἀνεγερθῆ ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐπὶ οἰκοπέδου παραχωρηθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Γερουλάνου ἐκ τοῦ κτήματος Τράχωνες, δεξιὰ τῆς λεωφόρου Βουλιαγμένης, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἐφορείας δοκιμαστικὴ σκαφικὴ ἔρευνα. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἦτο ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἡ θέσις τῆς ὑπὸ ἀνέγερσιν ἐκκλησίας γειτνιάζει πρὸς τὰ ἀπὸ τοῦ 1959 ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια μονοκλίτου μικρᾶς βασιλικῆς (Πί ν. 93α) μετὰ νάρθηκος κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς.

Κατὰ τὴν σκαφὴν ἠνοιγήσαν δύο τάφροι εἰς σχῆμα Σταυροῦ (Α - Δ καὶ Β - Ν) μήκους 25 μ., πλάτους 1 μ. καὶ βάθους 1.50 μ.

Πλὴν δύο ὀξυθυμῶν ἀμφορέων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πλήρεις χρώματος (Πί ν. 93γ), οὐδὲν ἕτερον στοιχεῖον εὐρέθη. (Διαστάσεις ἀμφορέων: διαμ. 0,365 μ., ὕψ. 0,48 μ. καὶ διαμ. 0,32 μ. ὕψ. 0,42 μ.). Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ἀπὸ βάθους 0,80 μ. καὶ κατωτέρω τὰ χρώματα ἦσαν τελείως καθαρὰ, ἄνευ ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε καὶ μέχρι τοῦ βάθους τούτου (0,80 μ.) ἦσαν σπάνια.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐργασίας ταύτης ἠρευνήθησαν λεπτομερέστερον τὰ ἐρείπια τῆς βασιλικῆς. Ἡ τοιχοδομία τοῦ κτίσματος τούτου παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων διαστάσεων κροκαλοπαγῶν δόμων τοποθετημένων ὀρθίως κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις (Πί ν. 93α), αἵτινες πληροῦνται διὰ κοινῆς τοιχοποιίας.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθη πρὸς δυσμὰς τοῦ κλίτους ἐγκάρσιος τοῖχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρέθη, εἰς τὴν θέσιν του, τὸ κάτω μέρος ἀρραβδῶτου μαρμαρίνου κίονος, ἐνῶ τὰ ἔχνη τῆς ἐδράσεως ἐτέρου κίονος εἶναι ἐμφανῆ ἐπὶ τῆς πρὸς νότον ἐκτισμένης, ὀριζοντίως, ἐπιτυμ-

βίου στήλης (Πί ν. 93β). Ούτω, διά του άποκαλυφθέντος τοίχου έσχηματίζετο πρὸς δυσμὰς νάρθηξ, ἡ έπικοινωνία του όποίου μετά του κυρίως ναοῦ έγινετο διά τριβήλου. Διά δύο άνοιγμάτων, εἰς τόν νότιον τοίχον, ὁ ναός έπικοινωνᾷ με έπιμήκη χώρον, ὅστις καταλαμβάνει ὀλόκληρον τὸ μήκος τῆς νοτίου πλευρᾶς του.

Ὁ χώρος οὗτος μάλλον ἦτο νάρθηξ, άνοικτός πρὸς νότον. Τὴν στάθμην του διαπέδου του νάρθηκος έδήλουν πλάκες τινές πῆλιναι, σφζόμεναι πρὸς τὸ άνατολικόν αὐτου άκρον. Χαμηλότερον του διαπέδου τούτου, καὶ ὑπὸ τὸν άνατολικόν τοίχον του νάρθηκος, άπεκαλύφθη μολόπετρα (διάμετρου 0,75 μ.) καὶ κάτωθεν ταύτης (0,25 μ.) τὸ κάτω ἡμισυ μεγάλου πίθου, διαμέτρου 1.10 μ. Εἰς τὸ δυτικόν έπίσης μέρος του νάρθηκος εύρέθη έγκάρσιος τοίχος προγενέστερος καὶ άσχετος πρὸς τὴν τοιχοδομίαν τούτου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ἤτοι: ἡ μολόπετρα, ὁ πίθος καὶ ὁ έγκάρσιος τοίχος άποδεικνύουν, ὅτι πρὸ τῆς βασιλικῆς ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν έτερον κτίσμα. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν δυνάμεθα νά προσδιορίσωμεν δύο οικοδομικὰς περιόδους. Τῆς πρώτης τὸ δάπεδον ἦτο εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην πρὸς τὴν του κατωφλίου του τριβήλου, ένῶ τῆς δευτέρας εύρίσκετο κατὰ 0,25 μ. ὑψηλότερον τούτου, ὡς δεικνύουν πλάκες τινές πῆλιναι σφζόμεναι παρὰ τὸν νότιον τοίχον.

Ἐκ 10 τάφων, εύρεθέντων έν τῷ νάρθηκι εἰς δύο έπίπεδα, καὶ κατεσκευασμένων διά μεγάλων διαστάσεων στρωτήρων κεράμων, καὶ έξ ενός έτέρου τάφου κτιστοῦ, άμελοῦς τοιχοποιίας, καλυπτομένου διά δύο μεγάλων στρωτήρων κεράμων, εύρεθέντος παρὰ τὸν νότιον τοίχον του κυρίως ναοῦ, εἰς βάθος μόλις 0,10 μ. χαμηλότερον του πρώτου διαπέδου, συνάγεται, ὅτι ἡ βασιλικὴ ἦτο κοιμητηριακὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν μεταξὺ τῆς παλαιοχριστιανικῆς καὶ τῆς πρωτοβυζαντινῆς έποχῆς περιόδου.

Τὰ τῆς άνωτέρω άνασκαφικῆς έρεύνης θά έκτεθοῦν λεπτομερέστερον έν ἰδίῳ άρθρῳ περι του άνασκαφικοῦ έργου τῆς Ἐφορείας.

ΑΤΤΙΚΗ

Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Καρέα

Τὸ καθολικόν τῆς έγκαταλειμμένης βυζαντινῆς Μονῆς του Καρέως ἢ Καρέα εἰς τοὺς πρόποδας του Ἰμμητοῦ (Εύρετήριον τῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, τεῦχος Γ', 1933, σ. 157 - 158, εἰκ. 208 καὶ 209) είχαν άπό πολλῶν έτῶν καταχωσθῆ κατὰ τὴν άνατολικὴν καὶ νοτιαν αὐτου πλευρὰν ὑπὸ τῶν άπορριμμάτων τῶν ὑπερθεν τῆς Μονῆς λειτουργούντων λατομείων.

13

Δι' ένεργειῶν τῆς Ἰπηρεσίας διεκόπη πρὸ του πολέμου ἡ λειτουργία τῶν λατομείων τούτων, έν συνεχείᾳ δέ άπλευθερώθη τὸ καθολικόν τῆς Μονῆς άπό τῆς λατύπης, δημιουργηθέντος στενοῦ προστατευτικοῦ έλευθέρου χώρου περίξ τούτου. Ἐν τούτοις παρέμενε διαρκῆς ὁ κίνδυνος τῆς άνά πᾶσαν στιγμὴν καταρρέουσας τῶν έπικρεμαμένων μεγάλων ὀγκῶν λίθων καὶ θραυσμάτων μαρμάρων, ὅποτε ἡ καταστροφή του καθολικοῦ θά ἦτο άναπόφευκτος. Ἐπειδή, έκτός του κινδύνου τούτου, τὸ σημαντικόν τουτο βυζαντινόν μνημεῖον, κείμενον εἰς έλαχίστην άπό τῶν Ἀθηνῶν άπόστασιν, παρουσίαζε, γενικώτερον, θλιβεράν ὄψιν, ἰδίᾳ μετὰ τινὰς άνταισθητικὰς κατασκευὰς καὶ προσθήκας, γενομένας έσχάτως ὑπὸ άναρμοδιῶν προσώπων, καθηρτίσθη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας πρόγραμμα άποκαταστάσεως καὶ εὑπρεποῦς εμφάνισως τῆς Μονῆς, ὅπερ έγκριθέν ὑπὸ τῆς Ἰπηρεσίας, ἤρχισεν έκτελούμενον άπό του Μαρτίου 1963, χωρὶς ὄμως νά ὀλοκληρωθῆ εἰσέτι (ΑΔ. 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 51).

Κατὰ τὸ μέχρι τέλους του 1963 στάδιον τῶν έργασίων, έγινόντο τὰ εξῆς:

Πρὸ τῆς Μονῆς, καθδαφίσθησαν καὶ άπεμακρύνθησαν άνταισθητικὰ κατασκευαί.

Ἄπεμακρύνθησαν μεγάλοι ὀγκοὶ λίθων καὶ θραυσμάτων μαρμάρων, οἱ ὅποιοι έπεκρέμαντο ὑπεράνω του καθολικοῦ καὶ ἠπειλούν τουτο. Οὔτω τὸ καθολικόν δέν κινδυνεύει πλέον εκ τῆς αίτίας ταύτης (Πί ν. 94α). Κατὰ τὴν άπομάκρυνσιν τῆς λατύπης άπεκαλύφθη καθ' ὄλον του τὸ μήκος ὁ άνατολικὸς τοίχος του περιβόλου τῆς Μονῆς, ὁ ὅποιος πρότερον δέν ἦτο ὀρατός.

Ἐπίσης άπεκαλύφθησαν τὰ δύο άνατολικά κελλία τῆς νοτίου πλευρᾶς του περιβόλου, τὰ ὅποια ἐπὶ πολλὰ έτη έμενον κατεχωσμένα. Ἄποκατεστάθησαν αἱ καμάραι τῶν κελλίων τούτων, αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα αὐτῶν (Πί ν. 94β - γ).

Πρὸ τῶν κελλίων άπεκαλύφθη ἡ λιθινὴ κλίμαξ, ἣτις ὡδήγει εἰς τὸν άνω ὄροφον, του ὅποιου εύρέθη τὸ δάπεδον μετὰ τῆς έστίας (τζακιῦ) εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν.

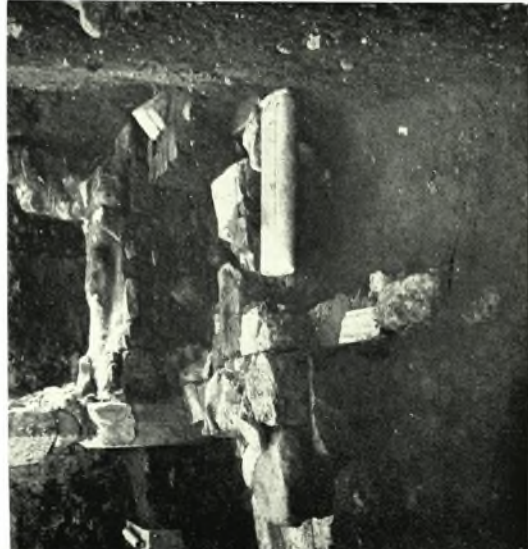
Ὅμοιον δάπεδον καὶ έστία εύρέθησαν ὑπὲρ τὴν καμάραν του δυτικώτερου κελλίου τῆς νοτίου πλευρᾶς, ένθα ἡ έπικοινωνία μεταξὺ του ἰσογείου καὶ του ὀρόφου έγινετο έσωτερικῶς διά ξυλίνης κλίμακος. Οὔτω, άποδεικνύεται ὅτι τὰ κελλία τῆς νοτίου πλευρᾶς ἦσαν τουλάχιστον διώροφα.

Τὸ κελλίον άποκατεστάθη εἰς τὴν άρχικὴν του κατάστασιν, άφοῦ έκαθαρίσθη εκ τῶν μάζων, τὰ ὅποια κατελάμβανον τὸ ἡμισυ του ὕψους αὐτου. Ἐπίσης άποκατεστάθησαν ὅλα τὰ κελλία τῆς νοτίου πλευρᾶς. Κατὰ τὸν καθαρισμόν ενός τούτων

Ἀθήναι: α. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἀγορὰ καὶ τὸ Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Φετιγιέ), β. Μεταγενέστεραι κατασκευαὶ ἐπὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὑπὸ τὸ Φ. Τζαμί

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄθῆναι: α. Λείψανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ Μιναρέ, β. Μέλη τῆς ἰδίας βασιλικῆς, χρησιμοποιηθέντα εἰς μεταγενεστέρᾳ κατασκευῇ, γ. Ρωμαϊκὸν ἀνάγλυφον

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄττική. Τράχωνες: α. Ἐρείπια βασιλικῆς, β. Ὁ μεταξὺ κυρίως ναοῦ καὶ νάρθηκος τοῖχος μετὰ τοῦ τριβήλου, γ. Οἱ δύο ὄξυπύθμενοι ἀμφορεῖς καὶ ἡ δοκιμαστικὴ τάφος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ